

створення якісно нового документа – реферату. Реферування зводиться до виділення в першоджерелі маркованих семантичних блоків і синтезування на їх основі реферативного тексту шляхом усунення надлишкової інформації і включення необхідних змістових зв'язок між блоками. Ці процедури можна формалізувати, що дозволяє підключати до роботи не тільки фахівців з даної галузі знання, але й референтів, які володіють основами реферування.

1. Гиндин С. И. Позиционные методы автоматического фрагментирования текста // Семиотика и информатика. М., 1977. 2. ГОСТ 7.9 – 95. Реферат и аннотация. Общие требования. Введ. 01.07.97 // Стандарты по издательскому делу. М., 1998. 3. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации: Проблемы семиосоциопсихологии. М., 1984. 4. Коляденко Г. С., Кузнецова Э. К. Лингвистические основы подготовки научно-информационных документов. М., 1984. 5. Митрофанова О. Д. Язык научно-технической литературы. М., 1973. 6. Отрадинский В. В., Кравченко Н. Д. Об одном методе индексирования полных текстов. НТИ. Сер. 2, 1967, №7. С. 13 – 19. 7. Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика. М., 1973. 8. Соловьев В. И. Составление и редактирование рефератов: вопросы теории и практики. М., 1975.

УДК 002.2

Н. І. Черниш

НА ШЛЯХУ ДО КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ: ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИДАВНИЧІ РЕАЛІЇ

Культура книги, про яку чимало пишуть і теоретики редагування, і видавці-практики (див., зокрема [19, 12, 23, 29]), набула особливої актуальності останнім часом, коли спостерігається деяка активізація книговидавничої діяльності, чітко окреслюється зростання вимог читачів щодо якості видань (не лише з огляду на їх зміст, а й з точки зору ілюстрування, художньо-технічного оформлення та поліграфічного втілення). Дійсно, нині на полицях книгарень, стендах численних виставок і ярмарків чимало різноманітних за тематикою, цільовим і читацьким призначенням книг, підготовлених і видрукованих як високоавторитетними видавництвами з багатими традиціями, так і новітніми видавничими структурами, які стрімко завойовують прихильність зацікавленого читацького загалу (згадаймо хоча б успіх харківського видавництва «Анта» на ювілейному X Форумі видавців України у Львові). На нашу думку, настав час звернути увагу не лише на те, що випущено у світ, а й проаналізувати стан справ з культурою видань, якістю редакційно-видавничого опрацювання, художньо-технічного оформлення і поліграфічного втілення авторського оригіналу, усвідомити пріоритетність книги передусім як фено-

мена загальнонаціонального культурного процесу. Не можна не погодитись з твердженням, що «просвітянські» брошурки початку 1990-х, надруковані «сліпими» шрифтами на поганому папері, свій потенціал вичерпали. Час читати добру, якісну, конкурентоспроможну українську книгу» [23, с. 40].

Однак широковживані в працях з редагування, книгознавства, оформлення видань і загалом звичні для фахівців (зрештою, і для пересічного читача) терміни «культура книги», «культура видання» ще й досі не набули остаточного витлумачення й унормованого визначення. Зокрема, їх практично до кінця 90-х років не фіксували спеціалізовані довідники та словники, передусім такі авторитетні, як енциклопедичний словник «Книгознавство» [10] або ж новітній «Тлумачний словник українських видавничих та поліграфічних термінів» [24]. У наукових публікаціях М. Сікорського, А. Мільчина, інших відомих теоретиків редагування ми знаходимо пояснення «культури книги», але наведені визначення все ж не висвітлюють усіх аспектів явища. М. Сікорський, наприклад, пише: «Культура видання складається з комплексу показників, які забезпечують найефективніше використання книги читачем: оптимальний обсяг, доцільний науково-довідковий апарат, що підвищує її інформаційні можливості, раціональне сучасне оформлення, доброякісне поліграфічне виконання, відповідність усіх елементів побудови книги загалом типу видання» [21, с. 49]. Як бачимо, тут на перший план висунуто ефективне використання книги, «зручність» видання для читача, що цілком відповідає книгознавчому функціональному методу, започаткованому М. Сікорським та втіленому у його працях.

Підтримує цю позицію й А. Мільчин, який, власне, і назвав свій довідковий посібник вельми промовисто – «Культура книги. Що робить книгу зручною для читача». Поняття «культура книги» в ньому визначено, за словами автора, «у найзагальнішому вигляді» наступним чином: «Це таке втілення літературного процесу в книжкову чи іншу друковану форму, при якому читач та загалом споживачі видання не зазнали б яких-небудь технічних труднощів при його пошуку, читанні, вивченні чи іншому використанні (наприклад, при наведенні довідок)» [19, с. 9]. І далі: «Є чимало шляхів поліпшити книгу, зробити її такою, щоб у ній можна було швидко, легко, без технічних перешкод навести довідку, вибрати відомості, знайти оповідання, розділ чи параграф, іншими словами, піднести культуру книги» [19, с. 25]. Підкреслимо, що А. Мільчин також дбає передусім про зручність і ефективність використання видання, створення читачам оптимальних умов для роботи з ним, цілком ототожнюючи ці аспекти з культурою книги. На жаль, звертаючись у подальшому до розв'язання нагальних практичних проблем створення видань високої культури у праці «Культура видання або Як не треба і як треба робити книги»

[18], дослідник не подає належного витлумачення основного поняття, уникає конкретизації власного розуміння «культури книги».

В інших теоретичних публікаціях книгознавців (зокрема дослідженнях В. Барикіна, що привертають особливу увагу) наголошується на складності проблем культури книги, їх комплексному характері. Кожна книга – це, безперечно, сукупність знань, джерело інформації. Саме тому інформаційну насиченість видання (зміст) не можна оминати, коли йдеться про його культуру. Але книга – ще й естетичний об'єкт, котрий певною мірою містить у собі елементи краси. Вони виявляються індивідуально за допомогою використання ілюстрацій, кольору, шрифтів тих чи інших гарнітур та кеглів, оригінального компоновання простору сторінок та розворотів тощо [2, с. 112]. Таким чином, комплексний характер поняття «культура книги» обумовлений змістовним (інформаційним) та естетичним аспектами, що однаково важливі. Дещо пізніше у своєму виступі на VIII Міжнародній книгознавчій конференції «Книга і книжкова справа на межі ХХІ століття» В. Барикін, визначивши «культуру книги» як самостійну книгознавчу дисципліну, обмежив її завдання лише потребою забезпечити відповідний до виду літератури й типу видання склад і зміст елементів науково-довідкового апарату (див. [3]), що, на наш погляд, є спрощеним підходом. Власне, таку ж думку висловлює науковець і в статті «Культура книги», яка входить до складу нової енциклопедії «Книга» та вперше подає наукове витлумачення цього терміна на основі системного методу: «Культура книги – поняття видавничої практики, а також теоретична концепція про гармонійну єдність змісту книги та її форми, що досягається за допомогою певних засобів і прийомів. На відміну від власне «мистецтва книги», яке використовує на шляху від автора до читача художньо-естетичний інструментарій, культура книги базується на семантико-філологічному та філософсько-соціологічному боці розуміння (сприйняття) тексту, що знаходить втілення, зокрема, у терміні «апарат книги» [1, с. 354].

Чимало дослідників останнім часом прагнуть поєднати у визначенні поняття «культура книги» різні аспекти – і зручність використання її читачем, і доцільність залучення тих чи інших елементів науково-довідкового апарату, і якість художньо-технічного оформлення видання, не виділяючи, однак, жодного з них як пріоритетної складової та не оминаючи увагою поліграфічного втілення книги. Ось, зокрема, приклад такої спроби: «Культура видання – ступінь відповідності видання (всіх його складових) завданням найбільш ефективного користування ним. Висока культура видання забезпечується: по-перше, наявністю всіх елементів, необхідних для повноцінного використання видання різними читачами; по-друге, таким вибором змісту і форми цих елементів, при якому будь-які операції читача з виданням (наведення довідок, орієнтація у структурі тощо) могли б здійснюватися максимально швидко й успішно; по-третє, доцільним і вод-

ночас цінним з мистецького боку художньо-технічним оформленням видання [20, с. 98]. На нашу думку, еkleктичність такого підходу безсумнівна.

У працях з мистецтва книги В. Ляхова, Ю. Герчука, А. Гончарова та інших науковців (див. [7, 9, 13, 14, 32]) – а саме мистецтво книги найчастіше ототожнюють з культурою видання – основну увагу приділено естетичним якостям. З позиції прихильників цього напрямку високу видавничу культуру забезпечують передусім майстерне ілюстрування та цілісне художнє конструювання, а також якісне поліграфічне відтворення. З цим твердженням не можна погодитись, адже поняття «культура книги» значно ширше і, головне, передбачає опрацювання не лише форми (внутрішньої композиції, ілюстрування, компоновання простору сторінок та розворотів, вибір шрифтового ансамблю тощо), а й змісту книги, який, зрештою, є визначальним.

На наш погляд, витлумачуючи поняття «культура видання», важливо усвідомити, що книга – це складна, багаторівнева система. Її формують три основних блоки: змісту, оформлення та поліграфічного виконання. Кожен з них, у свою чергу, можна конкретизувати наступним чином: блок змісту – основний (або авторський) та супроводжувальний (анотація, передмова, вступна стаття, післямова, коментарі й примітки тощо) тексти; блок оформлення – шрифтовий ансамбль, ілюстрації, внутрішнє компоновання простору сторінок і розворотів та ін.; блок поліграфічного виконання – обсяг видання, гатунок паперу, палітурні матеріали, спосіб брошурування тощо [28].

Підкреслимо, що культура книги формується в першу чергу якістю авторського (основного) тексту, поглиблюється складом і змістом елементів науково-довідкового апарату (тобто супроводжувальним текстом). Це твердження усуває на другий план проблеми оформлення та поліграфічного виконання, які належать власне до «мистецтва книги», що, безперечно, не може бути цілковито ототожненим з культурою видання.

Таким чином, сучасна книгознавча концепція культури книги повинна базуватися на системному методі і передбачати широке розуміння цього поняття: культура визначається не лише формою книги (її ілюструванням, оформленням та поліграфічним виконанням), а насамперед змістом авторського тексту, складом і відомостями науково-довідкового апарату, який має в певних видах літератури та окремих типах видань неабияке, однак не пріоритетне значення. Не можна не погодитись з думкою, що «на формування ставлення читача до твору впливає не лише власне текст, а й відповідне «герменевтичне» оточення (чи, навпаки, ізоляція тексту від адекватної йому позатекстової реальності). Будь-яке видання твору у вигляді книги – це акт культурологічної та історичної інтерпретації, навіть якщо така мета і не ставилась видавцем сві-

домо. Найважливішу роль відіграє при цьому рівень текстологічної та редакторської підготовки тексту» [1, с. 354].

У сучасних умовах розвитку національного книговидання культура української книги, без сумнівів, визначальною мірою залежить від працівників видавництв, їх творчого та кваліфікованого підходу до оптимального вирішення комплексу складних проблем – починаючи від якості авторського тексту та завершуючи його поліграфічним втіленням на належному рівні (на цьому, наголошують, зокрема, відомі дослідники теорії і практики редагування, що мають значний практичний досвід [18, 19, 22, с. 472 – 475].

Що стосується якості авторського тексту, то чи не найбільше труднощів у видавців виникає в художній літературі, зокрема, при перевиданні класичних творів не лише зарубіжних, а й вітчизняних авторів (а нині, як свідчать статистичні відомості, саме перевидання посідають чільне місце серед пропозицій багатьох видавництв – і спеціалізованих, передусім харківського «Фоліо» чи київського «Юніверсу», і тих, де художньо-літературні видання з'являються нечасто, наприклад, львівського «Світу» або ж знаної «Основи»). Здійснити на високому рівні редакційно-видавничу підготовку авторського оригіналу для перевидання – справа доволі складна, вона вимагає не лише часу, а й належної фахової (історичної, мовознавчої, літературознавчої) кваліфікації працівників та значних організаційно-фінансових витрат. На нашу думку, це й не завжди потрібно, адже національна видавнича практика упродовж останніх десятиліть накопичила масив наукових та академічних видань художніх творів, які при перевиданні з успіхом можна використовувати як джерело автентичного авторського тексту (йдеться, зокрема, про книги видавництва «Дніпро», редакції художньої літератури «Наукової думки», частково – «Каменяра» та «Українського письменника»). Зібрання класиків, вибрані твори та окремі видання, що побачили світ у цих видавництвах у 70 – 90-х роках, є результатом копіткого текстологічного опрацювання. Безперечно, можна лише привітати нечисельні спроби працівників інших видавництв України, наприклад згаданих вище «Фоліо» та «Світу», провести ґрунтовні дослідження та на відповідному рівні підготувати до друку художній твір письменника-класика, головне тут – не лише ретельно вивчити тексти, залучити висококваліфікованих дослідників – істориків, літературознавців, а й усвідомити, що саме текстологічна та редакторська підготовка оригіналів – це наріжний камінь видань високої культури.

Як ми вже зазначали, на формування ставлення читача до твору впливає не лише авторський текст, а й відповідне герменевтичне оточення, тобто науково-довідковий апарат (або ж супроводжувальний текст). Бездоганна якість його редакційно-видавничого опрацювання як важлива складова культури видань

різних видів літератури (наукової, художньої, довідкової та ін.) загалом не викликає заперечень і досить ґрунтовно висвітлена в працях багатьох дослідників (див., наприклад, [4, 8, 25, 31]). Цінність і необхідність передмов, вступних статей, коментарів і приміток, передусім у виданнях наукової та художньої літератури, безсумнівна і для працівників видавництва, і для теоретиків редагування, книгознавців, і для читачів. Зрештою, увага до науково-довідкового апарату, розуміння його пріоритетності у формуванні культурної книги – це традиція вітчизняного видавничого процесу, закладена ще наприкінці ХІХ ст. (згадаймо хоча б роботу над апаратом видань у серіях, що їх готували до друку І. Франко, Б. Грінченко чи В. Гнатюк (див. про це детальніше у [6, 15, 16, 26, 30]). Однак нині, коли книга стає засобом отримання прибутків (а почасти – і надприбутків), на полицях книгарень з'являється все більше видань без цих важливих та корисних елементів. На перший погляд, пояснення просте – прагнення видавництва заощадити кошти та матеріальні ресурси (йдеться, зокрема, про гонорари авторитетним авторам передмов, вступних статей, кваліфікованим укладачам коментарів і приміток, а також про чималі видатки на папір, поліграфічні витрати, необхідні для друкування книг збільшеного за рахунок науково-довідкового апарату обсягу). Сучасні видавці згодні економити практично на всьому, насамперед на культурі видання, аби отримати зиск. Так, власне, і чинять навіть такі поважні і добре відомі широкому зацікавленому загалу видавництва, як київські «Основи» (зокрема їх серія «Зарубіжна класика» не подає ні корисних для читачів вступних статей, ні коментарів й приміток до авторського тексту), львівська «Кальварія» (чи не варто було б, презентуючи твори переможців всеукраїнського конкурсу літераторів «Коронація слова», вміщувати бодай короткі біографічні відомості про них у передмові або ж вступні статті?), харківське «Фоліо» (хіба декілька абзаців на останній сторінці обкладинки задовольняють інформаційні потреби тих, хто звертається до творчості сучасних зарубіжних авторів, П. Зюскінда приміром?), івано-франківська «Лілея-НВ» (Ю. Андрухович – один з фундаторів цього видавництва, його постійний автор, на нашу думку, заслуговує бодай на те, щоб видання його творів супроводжувалися хоча б вступними статтями). На жаль, перелік цей можна продовжувати і продовжувати, адже в умовах, коли за підготовку та випуск книг повсюдно беруться ті, хто досі не набув належних професійних навичок, однак прагне знайти свою нішу на книговидавничому ринку, насичуючи його часто-густо доволі неякісною з точки зору культури продукцією, проблема набуває особливої гостроти.

Однак причиною низького рівня опрацювання науково-довідкового апарату видань різних видів літератури в багатьох випадках є не лише економічні чинники, а й недостатня фахова підготовка редакторських кадрів, відсутність у них чітких методичних настанов щодо залучення певних елементів

супроводжувального тексту. Так, вступні статті (тобто оригінальний літературний матеріал, який певним чином готує читача до сприйняття авторського твору) доцільні та необхідні передусім у художній літературі, зокрема, у різноманітних збірках, виданнях прози чи поезії маловідомих зарубіжних письменників, історичних романах і повістях, а також у наукових працях, коли книга повертає широкому читацькому загалу ім'я забутого чи несправедливо вилученого з вітчизняної історії науковця (письменника). В останньому випадку те «герменевтичне» оточення, про яке пише В. Барикін [див. 1], має особливо важливе значення, адже сучасні публікації творів таких авторів повинні супроводжуватися новими літературознавчими та науковими підходами до оцінки тогочасних соціально-політичних і культурних обставин, а також до їхньої спадщини. І ця оцінка не може обмежуватися лише фактом опублікування, тобто повернення твору, потрібен насамперед серйозний аналітичний розгляд доробку письменника чи науковця в контексті культурної ситуації, а це, безперечно, найкраще зробити у вступній статті.

Власне, з огляду на зазначені вище міркування, привертають увагу два цікавих видавничих проекти останнього часу – «Запізніле вороття» (він вперше знайомить українських читачів з рукописною, досі неопублікованою спадщиною та унікальними зарубіжними першодруками І. Огієнка) київського видавництва «Наша культура і наука» і «Ad Fontes» («До джерел») львівського «Світу» – серія, що презентує зацікавленому загалу українські переклади творів білоруського поета М. Богдановича, класика польської літератури Ю. Словацького та ін. Вступні статті до окремих книг спонукають замислитися над долею письменників та їх творів, усвідомити вагомість наукового або ж літературного доробку, переконливо змальовують індивідуальні особливості, які привносив кожний з діячів до культурно-освітнього, наукового й мистецького поступу.

Творчий, фаховий підхід видавничих працівників до вступних статей різного змісту (тут можуть бути і біографічні відомості про автора, і нарис його діяльності або творчості, й аналіз історичних обставин написання поетичного чи прозового твору, і матеріали про характерні жанри та ін.) дає можливість розробляти оригінальні, оптимально відповідні потребам читачів елементи супроводжувального змісту, формувати очікуване ними сприятливе «герменевтичне» оточення для авторського тексту.

Автор, працюючи над твором, розраховує на читача, що має не лише певний рівень культури та ерудиції, а й особливий талант розуміння. Досягти цього рівня та розвинути такий талант читачеві покликаний допомогти якісний, кваліфіковано опрацьований коментар (тобто невеликі за обсягом довідки до авторського тексту, які витлумачують незрозумілі слова або фрази, подають додаткові відомості про осіб, події тощо, згадані у тексті). Коментар

– вельми складний елемент науково-довідкового апарату видань різних видів літератури (передусім наукової та художньої), адже він вимагає від укладачів належного рівня мовознавчих, літературознавчих, історичних знань, а від видавців – не лише доволі значних витрат на його підготовку та редакційне опрацювання, а й ґрунтовних фахових підходів до методичних засад розробки. Зрештою, усе це стає вирішальним для видавничих працівників. Вони за будь-яких обставин прагнуть уникнути коментування тексту твору, що, на нашу думку, ускладнює його адекватне сприйняття читачем, негативно позначається на зручності використання книги. Так, якщо згадані вище серії видавничого проекту «Запізніле вороття» (видавництво «Наша наука і культура») або ж «Ad Fontes» – «До джерел» (видавництво «Світ») подають чималий за обсягом коментар до авторського тексту видань (особливо вагомим є цей супроводжувальний матеріал в останній серії), то у багатьох видавництвах (харківському «Фоліо», київських «Основах» та ін.) коментування розглядається як факультативний елемент, бажаний, однак не необхідний читачеві. Трапляються почасти й прикрі непорозуміння: львівське видавництво «Аз-Арт» у чудово, зі справжнім мистецьким смаком оформленому та ошатно видрукуваному виданні повісті «Розмахом могутніх крил» І. Голубовського вмістило коментарі... на початку книги, ще до авторського тексту.

Як бачимо, у сучасних умовах розвитку національної видавничої справи культура книги – це складне, багатоаспектне явище, що виходить за межі якісної підготовки окремої книги та тісно переплітається з узагальненим поняттям «культура книговидання». На нашу думку, гострі проблеми культури книги і культури книговидання не можуть бути успішно вирішені лише на стихійно-практичному рівні, без втручання вчених-книгознавців, об'єднання зусиль навчальних закладів, наукових інституцій та державних установ, дотичних до видавничої справи. Нині будь-який об'єкт книговидання варто розглядати не лише з точки зору його економічної доцільності та практичної потреби (що переважає), а й з позицій культури книги. Саме тому поряд з матеріальною підтримкою висококультурної книги з боку держави необхідно закривати шлях до книговидання некомпетентним у цьому людям, накладати штрафи та високі податки на їхню низькопробну продукцію, налагодити належний контроль за якістю видань. Підготовка фахівців української видавничої справи повинна вестися на найвищому рівні, із залученням традицій національного досвіду (див. про це [6, 27]) та здобутків у цій галузі видавців інших країн. «Культура книги» мусить стати нормативною книгознавчою дисципліною в провідних навчальних закладах нашої країни, що формують кадровий склад видавничо-поліграфічного комплексу (зокрема, в Українській академії друкарства, Інституті журналістики Київського

національного університету ім. Т. Шевченка, на видавничому відділенні Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» та ін.).

Піднести рівень культури української книги не можливо, якщо не спиратися на досвід попередників, традиції національної книгознавчої культури [17] та засади наукової концепції, що нині набула цілісного характеру та належного теоретичного витлумачення з огляду на системність книги (див. [5, 11]) і повинна утвердитися в своєму практичному сенсі – стати підґрунтям творчого й кваліфікованого вирішення складних видавничих проблем.

1. Барыкин В. Е. Культура книги // Книга: Энциклопедия. М., 1999. 2. Барыкин В. Е. О культуре издания книги // Книга: Исследования и материалы. 1983. Вып. 47. С. 110–118. 3. Барыкин В. Е. Самостоятельная книговедческая дисциплина «Культура книги» // Книга и книжное дело на рубеже XXI века: Материалы VIII международной книговедческой конф., М., 1997. С. 141–143. 4. Барыкин В. Е. Справочный аппарат изданий художественной литературы. М., 1978. 5. Беловицкая А. А. Общее книговедение. М., 1988. 6. Видавнича справа та редагування в Україні: статті і джерела (XIX – перша третина XX ст.). Л., 2003. 7. Герчук Ю. Я. Художественные миры книги. М., 1989. 8. Глнса Г., Регідайло Н. Апарат видання // Вісн. Книжкової палати. 2003. № 4. С. 14–17. 9. Гончаров А. Д. Художник и книга. М., 1979. 10. Книговедение: Энциклопедический словарь / Под ред. Н. М. Сикорского. М., 1981. 11. Кравченко В. Ф. Концепции современной книги: Система. Структура. Модель // Книга: Исследования и материалы. 1985. Вып. 50. С. 50–71. 12. Кравченко В. Ф. Культура современной книги: К новой постановке вопроса // Книга: Исследования и материалы. 1985. Вып. 52. С. 32–55. 13. Ляхов В. Н. Искусство книги: Иллюстрации, шрифты, графика. М., 1978. 14. Ляхов В. Н. О художественном конструировании книги: Системное проектирование. Функциональный анализ. М., 1975. 15. Малиш М. М. Борис Грінченко – видавець книг для народу: Конспект лекцій. К., 1994. 16. Маляренко Л. Л. Иван Франко – редактор. Л., 1970. 17. Медведєва В. Книгознавча культура в контексті українського державотворення // Друкарство. 2002. № 2. С. 24–26. 18. Мильчин А. Э. Культура издания или как не надо или как надо делать книги. М., 2002. 19. Мильчин А. Э. Культура книги: Что делает книгу удобной для читателя. М., 1991. 20. Огар Е. І. Словниковий довідник з видавничої справи (українсько-російський, російсько-український). Л., 2002. 21. Сикорский Н. М. Теория и практика редактирования. М., 1980. 22. Тимошик М. С. Історія видавничої справи. К., 2003. 23. Тимошик М. С. Феномен «Українського Франкфурта» послідовно і настійливо спонукає державні структури до його вивчення // Друкарство. 2003. № 6. С. 37 – 40. 24. Тлумачний словник українських видавничих та поліграфічних термінів // Палітра друку. 1999. № 1–12. 25. Тяпкин Б. Г. Аппарат произведений печати: Методика выбора, подготовка и редакционная обработка. М., 1977. 26. Хоню В. В. Організаційно-методичні засади роботи українських видавців кінця XIX – поч. XX ст. (на прикладі київського видавництва «Вік»). К., 2000. 27. Черниш Н. І. Книгознавча концепція культури книги: до історичних джерел формування // Видавнича галузь і кадри: досягнення, проблеми, перспективи. Л., 2002. 28. Черниш Н. І. Концепція культури книги: досвід XIX – XX ст. та сучасні проблеми українського книговидання // Наук. пр. Національної б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 10. К., 2003. С. 264 – 283. 29. Черниш Н. І. Культура видання: теоретична модель та її практичне застосування // Палітра друку. 1996. № 4. С. 55–57. 30. Черниш Н. І. Проблеми культури книги у спадщині видатних українських редакторів кінця XIX – початку XX ст. // Поліграфія і видавнича справа. 2002. Вип. 39. С. 110 – 120. 31. Энциклопедия книжного дела / Под ред. Ю. Ф. Майсурадзе. М., 1998. 32. Юрьев Ф. Книга как художественный предмет. Ч. 1–2. М., 1988–1990.